

A VÉDELMI FELELŐSSÉG LÉTJOGOSULTSÁGA A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MEGÓVÁSA ÉRDEKÉBEN? RECENZÍÓ A 'CULTURAL HERITAGE AND MASS ATROCITIES' CÍMŰ KÖNYV KAPCSÁN

The justification of the responsibility to protect in order to safeguard cultural heritage? 'Cultural Heritage and Mass Atrocities' – book review

Puskás Anna¹

„(...) a maják ősi könyvének elégetése egy egész civilizáció elhamvasztásával volt egyenértékű. Az ismeretek elégetése, és ezáltal egy kultúra vagy civilizáció eltörlése azt jelenti, hogy a népet meztelenül és tudás nélkül hagyják.”²

A boszniai mostari Öreg híd, az afganisztáni Bamiján-völgy Buddha-szobrai, a szíriai Palmüra, az ujjur kisebbség kegyhelyei, Jemen értékes középkori kéziratai, vagy éppen Timbuktu középkori mauzóleumai bár a világ legkülönbözőbb pontjain találhatók, egy elem mégis összeköti őket – fizikai megsemmisítésük az utóbbi évtizedekben zajló erőszakos konfliktusok, vagy etnikai alapú atrocitások során egy szélesebb politikai propaganda és stratégiai cél részét képezte: szimbolikusan felszámolni a területen élő kisebbség gyökereit.

Tavaly ősszel a los angeles-i székhelyű, a nemzetközi hírű Getty Múzeumot is működtető kulturális-tudományos intézmény, a *J. Paul Getty Trust* jelentette meg a *'Cultural Heritage and Mass Atrocities'* kötetet James Cuno

¹ Puskás Anna, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztoképző Kar, Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék. ORCID azonosító: <https://orcid.org/0000-0003-3947-3684>

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/api/author/10065379>

E-mail cím: puskas.anna@uni-nke.hu

² Az idézet a spanyol hódítás során 1560-as évek első felében *Diego de Landa* püspök feljegyzései által tanúsított könyvégetésre utal, amelynek során maja hieroglif írással készült könyveket, illetve egyéb, bálványoknak tekintett kultusztárgyakat égettek el a gyarmatosítók. Napjainkra mindössze négy darab maradt fenn a maják e könyveiből. Forrás: MONTEJO, 2022. 264-278.

művészettörténész, a *J. Paul Getty Trust* korábbi elnöke és vezérigazgatója, valamint *Thomas G. Weiss*, nemzetközi kapcsolatok szakértő és a *City University of New York (CUNY)* professzora szerkesztésében.³ A könyv – egy több éve futó, az örökségvédelem fegyveres összetűzések kontextusában fennálló lehetőségeivel összefüggő és egyes részkérdésekben már több műhelytanulmányt publikáló kutatási projekt részeként – több szakterület (nemzetközi jog, biztonsági tanulmányok, politikatudomány, örökségvédelem, történettudomány, régészet, építészet stb.) nemzetközileg elismert elméleti és gyakorlati szakértőinek bevonásával készült, a téma eddigi egyik legátfogóbb tudományos igényű munkájaként. Hiánypótló módon tekinti át a kulturális örökség nemzetközi szintű védelmének jogi, (biztonság)politikai, katonai aspektusait az úgynevezett atrocitás-bűncselekmények kapcsán (genocídium, emberiség elleni bűncselekmény és háborús bűncselekmény, valamint az etnikai tisztogatás⁴). A mű fő vezérfonala és célja nemzetközi jogi/politikai szempontból a védelmi felelősség (R2P – *responsibility to protect*) 2000-es évektől formálódó koncepciójának kiterjesztése a kulturális örökség értékeire. Eszerint az emberi élet védelme nem választható el az identitást, spirituális kötődést és összetartozást meghatározó tárgyi, épített elemektől, így a védelmükre kialakított nemzetközi rendszer a meglévő jogi normák alkalmazásával integrált módon kell, hogy működjön. A könyv a kutatói közösség mellett a politikai döntéshozók, humanitárius vagy katonai szektorban tevékenykedők számára is gondolatébresztőként kíván szolgálni, de a szélesebb közönség számára is olvasható és élvezhető.

A kötet öt nagyobb egységben mindösszesen 32 tanulmányon és közel hatszáz oldalon keresztül tárgyalja a téma különböző aspektusait. Földrajzilag rendkívül széles spektrumon, időben azonban (többnyire) az utóbbi évek konfliktusaira fókuszálva vizsgálja a kulturális örökség épített elemeinek célzott fizikai megsemmisítése mögött húzódó motivációkat, összefüggéseket, hatásokat és a védelem potenciális eszközeit. Bár az örökségnek kifejezetten az ingatlan formáit veszi górcső alá, sok ponton utal az örökség szellemi dimenziójától való elválasztásának nehézségeire, amelynek mibenlétét az első tematikai egység bontja ki. Tekintettel a kötetben foglalt tanulmányok nagy számára és témagazdagságára, jelen összefoglaló a

³ CUNO, WEISS, 2022.

⁴ GERSTENBLITH, 2022. 363-380.o.

biztonságpolitikai, illetve nemzetközi jogi szempontból legrelevánsabb elemeket kívánja bemutatni, illetve azokra reflektálni.

A kötet bevezető szavai az UNESCO korábbi (2009 és 2017 közötti) főigazgatója, *Irina Bokova* tollából, a nemzetközi szervezet 2010-es évek első felének munkáján keresztül nyújtanak egy kezdőképet a problémaköréről. *Bokova* itt is kiemeli az általa 2014-től szisztematikusan használt „kulturális tisztogatás” – mint „*egy háborús taktika a lakosság megfélemlítésére, identitásuk megtámadására, a múlthoz fűződő kapcsolatuk megsemmisítésére, a sokféleség felszámolására és a gyűlölet terjesztésére*”⁵ – fogalmának létjogosultságát, amely különös relevanciát nyer a kötetben foglalt tanulmányok kapcsán, s kihangsúlyozza az örökség és a polgári lakosság védelmének elválaszthatatlanságát.

A kötet első része („Kulturális örökség és értékek”) az identitás különböző formáinak mibenlétét, a kulturális örökség és az identitás kapcsolatát, a fizikai megsemmisítést célzó akciók ideológiai motivációit járja körül. A kulturális örökség művészi-esztétikai értékéhez képest itt sokkal inkább annak kontextusa, illetve az adott közösség számára magában hordozott narratíva-értéke kerül előtérbe. Így a tanulmányok olyan kérdéseket is érintenek, mint hogy mi a helyzet az offenzív, kellemetlenné vált ideológiák jelképeivel? Avagy, hogy az ideológiailag motivált szándékos romboló aktusok bizonyos esetekben éppen az eredeti cél ellenkezőjét érhetik el, növelve az adott közösség ellenálló képességét, kohézióját?⁶

A második rész („Ostromlott kulturális örökség: közelmúltbeli példák”) a kulturális, történelmi vagy vallási szempontból fontos épületek stratégiai célpontként való megjelenését vizsgálja néhány közelmúltbeli konfliktuszóna vagy szélsőségesen elnyomó kisebbségpolitikát folytató állam kapcsán. Elsőként a terrorizmus elleni küzdelem részeként *Hszincsiang* tartomány erőteljes biztonságiasítását kísérő kínai ujjur-ellenes kampány kerül áttekintésre és az ennek áldozatul eső ujjur kultúra, beleértve az épített örökség. A szélsőséges iszlamizmus felszámolására irányuló harc árnyékában megvalósuló, az ujjur mellett más török muszlim származású kisebbségeket is érintő tömeges emberi jogi sérelmekkel párhuzamosan zajlik a média által kevésbé közvetített, kevésbé látványos, de a helyi közösségek számára annál fontosabb szerepet betöltő vallási kegyhelyek, temetők lerombolása is, amely folyamatot a szerző egyenesen kulturális genocídiumnak bélyegez. Ennek

⁵ BOKOVA, 2022. VIII-XVII.

⁶ MACGREGOR, 2022. 49-58.o.

indirekt formája egyes kiemelkedő helyszínek pusztá tömegturisztikai célponttá alakítása, amely egyrészt a gazdaságra gyakorolt kedvező hatásával elősegíti a han kínai népesség régióba való költözését, másrészt ellehetetleníti a helyszínek közösségi, vallási célokra való használatát a kisebbségi lakosság számára. Az iszlám örökség felszámolásának direkt formája is jelentős mértékben jelen van. Az ausztráliai *Strategic Policy Institute* műholdfelvétellelemzéseken alapuló felmérése szerint 2017 óta a régió mecseteinek 65 százalékát – mintegy 16000 épületet –, a vallási kötődésű helyszínek (kegyhelyek, temetők, zárandokútvonalak) 30 százalékát számolták fel a hatóságok⁷, gyakran az épületek statikai állapotára, illetve városfejlesztési célokra hivatkozva.⁸ Ahogyan egy későbbi tanulmány rámutat, nemcsak az uigurokat, illetve *Hszincsiangot* érték ilyen jellegű atrocitások, hanem például *Ninghszia-Huj Autonóm Területen* élő muszlim lakosságot – túlnyomóan huj-kínai kisebbséghez tartozókat – is.⁹

Srí Lanka és Afganisztán példái a posztkonfliktusos rekonstrukció elnyomó kisebbségpolitika részeként való alkalmazására világítanak rá. Srí Lankán a két és fél évtizedes polgárháború 2009-es lezárulását követően a többségi sinhala (buddhista) kormány az újjáépítés során diszkriminatív politikai eszközökkel még inkább marginalizálta az ország északi és keleti tartományaiban élő hindu tamil etnikumot, örökségüket buddhista objektumokkal helyettesítette vagy kormányzatilag szponzorált régészeti kutatásokkal értelmezett újra egyes helyszíneket (például a *Kandarodai/Kadurugoda* temetkezési helyszín) a történelem átírásának céljával. Utóbbiak 2020 óta a Védelmi Minisztérium alá szervezett régészeti művelési erők védelme és felügyelete alatt állnak. Afganisztánban pedig éppen az iszlám térnyerését megelőző buddhista örökség került a szélsőséges iszlám nézeteket valló Tálib kalapácsa alá az utóbbi évtizedekben, különösen a Bamijáni-völgy gigantikus Buddha-szobrainak nagy nemzetközi médiafigyelmet keltő 2001-es felrobbantásával. A támadás egyrészt a nemzetközi közösség tehetetlenségét aláhúzó, de emellett lokális célpont ellen is irányult, mégpedig a Buddha-szobrokat saját kultúrájukba integráló, főként a Bamijáni-völgyben élő, az iszlám síta irányzatát követő etnikai-vallási kisebbség, a magukat mongol eredetűnek valló hazara népcsoport ellen.¹⁰ Ahogy arra egy másik tanulmány felhívja a figyelmet, a pusztító

⁷ HARRIS, 2022. 143-145.o.

⁸ HARRIS, 2022. 133-150.o.

⁹ SIMON, 2022. 284-298.o.

¹⁰ SINGH, 2022. 151-167.o.

kampány bőven túlmutatott a szobrok felrobbantásán, a hazara kultúra egyéb manifesztációit is támadások érték, a Tálib elleni fegyveres ellenállásban is részt vevő népcsoport elleni erőszakos atrocitásokat kísérve (emberölés, szexuális erőszak stb.).¹¹

A fenti példák egyrészt rámutatnak az etnonacionalizmus által vezérelt elnyomó kisebbségpolitika és a hozzájuk kapcsolódó helyszínek megsemmisítésének eszközként való megjelenése közötti párhuzamra. Másrészt a nemzetközi örökségvédelmi rezsim átpolitizáltságára és az állami szereplők által dominált nemzetközi szintű (akár például ENSZ Biztonsági Tanácsa vagy UNESCO égisze alatti) döntéshozatal eredményezte fellépési inkapacitásra is példát szolgáltatnak.

A „kulturális tisztogatás” nemzetközi média által leginkább közvetített, valamint a terrrorszervezet közösségi médiafelületei által is szisztematikusan kommunikált példája az ISIL (*Islamic State in Iraq and the Levant* – Iraki és Levantei Iszlám Állam) Irak és Szíria területén elkövetett stratégiai akciói a szervezet szélsőséges szalafita vallási ideológiára épülő propagandájának részeként. Bár a legnagyobb visszhangot talán Palmüra régészeti helyszínének súlyos megrongálása vagy a Moszuli Kulturális Múzeumban történt vandál cselekmények váltották ki nemzetközi szinten, a támadások minimális részét tették ki ókori helyszínek elleni támadások. A vallási objektumok sokkal gyakrabban kerültek kalapács alá: a 2015-re vonatkoztatott adatok szerint az erőszakos akciók 9 százaléka síta, 17 százaléka szúfi, 10 százaléka jezidi, 9 százaléka keresztény épületek ellen irányult. A cselekmények szoros összefüggésben valósultak meg bizonyos csoportok (például jezidik, asszír, illetve káld keresztények, iszlám más irányzatait követők) elleni, egyes esetekben népirtás méreteit öltő fizikai erőszakkal vagy menekülésre kényszerítésükkel, az internet ilyen széles körű alkalmazása pedig egy egészen új minőséget hozott ennek propagandisztikus alkalmazásában (’performatív rombolás’, ’digitálisan közvetített ikonoklasmus’).¹² A jezidik elleni kampányt az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa népirtásnak minősítette, a felszámoló hadjárat 68 jezidi kegyhely megszenteltelenítésével, lerombolásával is együtt járt, amelyek újjáépítése napjainkig nem történt meg.¹³ A keresztények elleni támadásokat pedig az Európai Parlament minősítette genocídiumnak 2016-ban, ahol szintén utalás

¹¹ ADAMS, 2022. 284-298.o.

¹² STEIN, 2022. 168-185.o.

¹³ ADAMS, 2022. 284-298.o.

történt a terrrorszervezet kulturális és vallási helyszínek elleni erőszakos kampányára.¹⁴

A háborús összecsapások nem csupán szándékolt, hanem járulékos módon is súlyos veszteségeket okozhatnak a kulturális szövet épített elemeiben, amelyre a Szíriában több mint egy évtizede dúló konfliktus számtalan példát szolgáltat: Aleppo világörökségi védelem alatt álló városa a *Crac des Chevaliers* középkori lovagvárral, illetve az Umajjad nagymecsettel, Homs városának citadellája vagy Bosra óvárosa csak néhány eset ezek közül. E negatív példák erős kérdőjelet vonnak az 1954-es hágai egyezmény, illetve a vonatkozó nemzetközi humanitárius jogi normák gyakorlati érvényesülése köré. A szerző szerint ez alátámasztja a kultúra védelmének humanitárius intervenciókba való szisztematikusabb integrálásának szükségességét, amelyben a katonai erőknél nagyobb szerep kell, hogy jusson: kulturálisan jelentős helyszíneket érintő területeken tevékenykedő minden ENSZ békeművelet mandátumába e szemlélet beültetése szükségesnek mutatkozik (lásd például MINUSMA), valamint a humanitárius szervezetek (például Vöröskereszt) bevonása is kívánatos.¹⁵ Egy másik tanulmány pedig a szíriai rekonstrukciók körüli aggályokra hívja fel a figyelmet: még pedig, hogy a regnáló kormány miként állítja a folyamatban levő újjáépítési projekteket hatalma megszilárdításának szolgálatába.¹⁶

A harmadik rész („Kulturális örökség és veszélyeztetett lakosság”) az egyén és az örökség védelmének párhuzamait, lehetséges eszközeit vonultatja fel. Utalás történik a második világháborút követően elfogadott Genocídium-egyezmény előkészítő munkái során a genocídium-fogalom atyjaként tekintett *Raphael Lemkin*, lengyel jogászprofesszor érvelésére amellet, hogy a biológiai és fizikai megsemmisítés mellett a kulturális genocídium is kapjon helyet a nemzetközi konvencióban. Véleménye szerint „*egy nép megőlése »spirituális vagy kulturális értelemben« összekapcsolódik fizikai megsemmisítésükkel*”.¹⁷ E javasolt terminus magában foglalta volna a történelmi vagy vallási jelentőségű műemlékek lerombolását vagy azok átalakítását, illetve történelmi, művészi, vallási értékkel bíró, vagy vallási szertartásokhoz használt tárgyak, illetve dokumentumok megsemmisítését vagy szétszórását is. A kulturális örökség elleni támadások akár előrejelzői is lehetnek egy népcsoport elleni szisztematikus hadjáratnak. Erre példaként a mianmari rohíngyák esetét idézi,

¹⁴ P8_TA(2016)0051

¹⁵ BANDARIN, 2022. 186-201.o.

¹⁶ DEKNATEL, 2022. 220-237.o.

¹⁷ ADAMS, 2022. 284.o.

ahol egy 2016 végén induló több hónapos véres kampány részeként 25 mecsetet és egyéb rohingyákhoz köthető objektumot gyújtottak fel a biztonsági erők, amely a következő év során még kiterjedtebb módon folytatódott és többszázezer rohingyát kényszerített menekülésre.¹⁸

A népiirtás elleni gyakorlati fellépés kilencvenes évek során bekövetkezett kudarcai hatására létrejövő kulcsfontosságú eszköze az ENSZ 2005-ös világcsúcsán elfogadott R2P-konceptió. Ennek morális alapja, hogy az atrocitás-bűncselekmények elleni védelemre minden emberi lénynek joga van, amelynek érvényesítésére vonatkozó felelősség háromlépcsős: elsősorban az érintett állam, másodrészt a nemzetközi közösség, harmadrészt pedig az ENSZ BT rendelkezik kötelezettséggel a fellépésre.¹⁹ A védelmi felelősség három dimenziója – megelőzés, reagálás és újjáépítés – pedig az épített kulturális örökség védelme esetében is relevánsnak mutatkozik.²⁰

A negyedik rész („Kulturális örökség és nemzetközi jog”) a nemzetközi jog „kemény” és „puha” eszközeit vizsgálja a kulturális örökség védelme érdekében. Az első tanulmány rávilágít a kulturális örökség védelmének emberi jogi kapcsolódásaira és ezáltal az R2P-konceptió alkalmazhatóságára, hangsúlyozva ennek érdekében a kulturális örökségpolitikák tekintetében a „tárgyközpontú” szemléletről az „emberközpontú” megközelítésre (emberi értékekkel, identitással, hiedelmekkel stb. való szoros kapcsolata okán) való áttérés fontosságát. A 2010-es évek közepétől több nemzetközi platform is javaslatot tett az R2P koncepciójának kulturális örökség védelmére való kiterjesztésére, mint a lakosság védelmének eszközére (lásd például az UNESCO által szervezett 2015-ös szakértői találkozót²¹).²²

Ezt követően a tematikus egység kitér a háborús kontextusban az emberiség minimumfeltételeit biztosító nemzetközi humanitárius jog legfőbb előírásaira (különösen az 1954-ben elfogadott hágai egyezményben, illetve az 1949-es genfi egyezmények 1977-ben elfogadott kiegészítő jegyzőkönyveiben foglaltakra), valamint az e szabályok érvényesülését segítő normatív (például vitarendezési formák, időszaki jelentések, kulturális javak nemzetközi jegyzékei) és intézményi (felügyelő vagy tanácsadó szervek,

¹⁸ ADAMS, 2022. 284-298.o.

¹⁹ ADAMS, 2022. 284-298.o.

²⁰ CUNO, WEISS, 2022. 1-21.o.

²¹ UNESCO, 2015.

²² GERSTENBLITH, 2022. 363-380.o.

szervezetek) mechanizmusokra.²³ A következő alfejezetek az emberi jogi szabályozás, a „soft” nemzetközi jog vonatkozásában pedig a szokás és általános elvek biztosította kereteket vizsgálják. *Joseph Powderly* tanulmánya ezt követően áttekinti az örökségrombolás nemzetközi felelősségre vonásának történelmi példáit (az Egyesült Nemzetek által felállított Háborús Bűnöket Vizsgáló Bizottság [*United Nations War Crimes Commission, UNWCC*], majd a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék és az ICTY) és aktuális lehetőségeit a nemzetközi büntetőbíráskodás koncepciójának kialakulásával párhuzamosan. A legfrissebb példa, *Abmad Al Faqi Al Mahdi* Nemzetközi Büntetőbíróság általi 2016-os elítélése kapcsán a tanulmány kiemeli, hogy a vád a mali származású terrorista ügyében a lerombolt és megrongált vallási objektumok kapcsán kevésbé az anyagi kárra (a helyszín értékére), sokkal inkább az egyéni és kollektív identitásban, valamint méltóságon esett sérelemre, az érintett objektumok helyi közösség életében betöltött szerepére fókuszál. Ez szintén jól tükrözi az emberi jogok és a közösség számára fontos objektumok védelme közti szoros kapcsolatot.²⁴

Végül, de nem utolsósorban az ötödik rész („Kulturális örökség és katonai perspektívák”) a kulturális örökség védelmének hadviseléssel, katonai stratégiákkal összefüggő elemeire kíván rávilágítani részben az USA hadserege, részben egyes nemzetközi szervezetek békeműveleteinek tapasztalatai alapján. A nemzetközi jog által meghatározott alapelvek – úgymint a katonai szükségszerűség és az arányosság – érvényesítése a gyakorlatban sok esetben rendkívül komplex helyzetértékelést igényel, ahogyan azt *Ron E. Hassner* tanulmánya a vallási örökség védelmének a szövetségi erők második világháborús tapasztalatai alapján mutatja. Monte Cassino esetén jól látszanak egyrészt egy globális jelentőséggel bíró – ugyanakkor a katonai művelet vonatkozásában stratégiai jelentőségű – szakrális helyszín elleni fegyveres támadásra irányuló döntés mérlegelésének nehézségei (közvélemény általi megítélés, diplomáciai kapcsolatokra gyakorolt hatás). Másrészt a középkori bencés kolostor példája azt is jól mutatja, hogy az ellenség miképpen tudja a kulturális örökségi elem kényes helyzetét saját javára fordítani (lásd egyrészt a kolostor német erők általi feltételezett igénybevétele katonai célokra, majd a szövetséges erők általi bombázás felhasználása a német propagandában). A másik fontos (de pozitív előjelű) világháborús tapasztalat a kulturális javak védelmével kapcsolatban a

²³ CHARLIER, MUSTAFAYEV, 2022. 381-395.o.

²⁴ POWDERLY, 2022. 430-447.o.

szövetségesek részéről az úgynevezett Roberts Bizottság és annak terepen szolgáló egységei (*Monuments, Fine Arts, and Archives Programme [MFAA]* – Műemlékek, Szépművészetek és Archívumok programja), amelyek feladata a műveletek során megkímélendő kulturális értékek és műemlékek beazonosítása, az esetleges károk dokumentálása, valamint a háború után az eltulajdonított műkincsek feltárása és visszaszolgáltatása volt. Tevékenységük magában foglalta a katonák számára kézikönyvek, listák és fényképekkel ellátott térképek összeállítását is a műveletek tervezésének és végrehajtásának megkönnyítése érdekében. E tapasztalat a 2019-ben az amerikai tartalékos erőkhöz belül felállított, kulturális javak védelmére szakosodott egység előképét is jelentette.²⁵

S bár a katonai műveletek közvélemény általi megítélése és ezáltal annak társadalmi támogatottsága mindig is fontos szempont volt, az internet és a közösségi média elterjedésével a valós idejű és decentralizált közvetítési formák még nagyobb nyomást helyeznek a katonai döntéshozókra, amely a kulturális örökséggel való bánásmódot is érinti. A közösségi média nem csak a terrrorszervezetek számára lesz stratégiai eszköz, hiszen például békefenntartó erők által elkövetett taktikai hibák is járhatnak stratégiai következményekkel. A jogszerűség pedig sok esetben elválik a percepciótól: például a bagdadi Irak Múzeum 2003-as kifosztásakor az amerikai erők bár jelen voltak az országban, a fosztogatásokat nem tudták megakadályozni – vitatható, hogy a nemzetközi jog szerint követtek-e el mulasztást, azonban számtalan kritika érte mind Irak, mind a nemzetközi közvélemény részéről az USA ott állomásozó fegyveres erőit az események miatt.²⁶

A kulturális örökség békeműveletek általi megóvásának kudarcára és ennek hatásaira a hidegháborús időszak alatt a közel-keleti UNTSO (*United Nations Truce Supervision Organization* – Egyesült Nemzetek Fegyverszüneti Felügyeleti Szervezete), a közelmúltban pedig a NATO koszovói missziója (KFOR) szolgáltatott példát. E téren erőteljesebb nemzetközi elköteleződést a 2010-es évek második fele hozott. 2017-ben került elfogadásra az ENSZ BT 2347. számú határozata, amely ugyan mérföldkőnek számít (az első, kifejezetten a kulturális örökség védelmének szentelt ENSZ BT-határozat), de gyakorlati eredményei napjainkig korlátozottnak mondhatók. A határozat az ENSZ Maliban tevékenykedő missziójának, a MINUSMA-nak a tapasztalataira épített: ez az első ENSZ-misszió, amely mandátumában

²⁵ HASSNER, 2022. 471-484.o.

²⁶ BEITLER, DUGAN, 2022. 500-516.o.

tartalmazta a kulturális örökség megóvását. Ugyanakkor a gyakorlatban erőforrás-hiány miatt limitált eredményeket tudott elérni, valamint 2018-ban az USA nyomására e feladatkör ki is került a mandátumából, a sokat hangoztatott érv – a missziók túlterheltsége – hatására. A tanulmány a kulturális örökségvédelem integrációja körüli további nehézségekre is rávilágít missziós környezetben: a koszovói egyházi objektumok NATO (KFOR) által vállalt biztosítása és az ehhez hasonló feladatvállalás egy politikailag is rendkívül érzékeny helyzetet teremtett/teremthet. Bár a további eszkaláció potenciális megakadályozásának fontos eszköze lehet (amennyiben megfelelően robusztus erővel rendelkezik az adott művelet), azonban megfelelő felkészültség és erőforrás hiányában az a misszióban szolgáló állományra is veszélyt jelenthet. Így a szerző az örökségi szempontok integrálását sokkal inkább az emberközpontú békefenntartás részeként látja megvalósíthatónak, amely a technikai, logisztikai segítségnyújtástól kezdve helyi kulturális kezdeményezések támogatásán keresztül a bűnmegelőzés (illegális feltárások, illegális kereskedelem, fosztogatás) terén való fellépésig szolgálhatja a széttöredezett társadalmak újjáépítését helyi szervezetekkel együttműködésben.²⁷

A kötet közel háromtucat tanulmánya meggyőzően támasztja alá az emberéletek és az örökségvédelem közötti erős összekapcsoltságot, az ilyen irányú fellépések egymást támogató jellegét, a humanitárius, katonai eszközök integrált alkalmazásának szükségességét az örökség (épített) elemei védelme érdekében. Több szerző is amellet érvel, hogy a második világháborút követő időszak óta kialakított nemzetközi jogi rezsim megfelelő keretet biztosít a védelemre, a hatékonyság kulcsa nem új mechanizmusok felállításában, sokkal inkább a létező jogi előírások implementálásban van. Ez magában foglalja a monitoring eszközök erősítését, a nemzetközi jegyzékek szélesebb körű alkalmazását, a nemzetközi segítségnyújtás és kapacitásépítési tevékenységek támogatását. Az R2P koncepciója pedig hatékony politikai keret lehet a nemzetközi fellépéshez az emberi jogok sérelmével összefüggő kulturális örökség elleni atrocitások elleni fellépés érdekében.

A könyv online formában a *J. Paul Getty Trust* weboldalán nyilvánosan elérhető.²⁸

²⁷ GOWAN, 2022. 517-530.o.

²⁸ A kötet az alábbi linken érhető el: <https://www.getty.edu/publications/cultural-heritage-mass-atrocities/>

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADAMS, SIMON (2022). Cultural Cleansing and Mass Atrocities. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- BANDARIN, FRANCESCO (2022). The Destruction of Aleppo: The Impact of the Syrian War on a World Heritage City. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- BEITLER, RUTH MARGOLIES, DUGAN, DEXTER W. (2022). Practicing the Art of War While Protecting Cultural Heritage: A Military Perspective. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- BOKOVA, IRINA (2022). Foreword. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- CHARLIER, BENJAMIN, MUSTAFAYEV, TURAL (2022). International Humanitarian Law and the Protection of Cultural Property. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- CUNO, JAMES, WEISS, THOMAS G. (2022) Introduction. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- CUNO, JAMES, WEISS, THOMAS G. (szerk.) (2022). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- DEKNATEL, FREDERICK (2022). Reconstruction, Who Decides? In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- GERSTENBLITH, PATTY: PROTECTING CULTURAL HERITAGE (2022). The Ties between People and Places. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications.
- GOWAN, RICHARD (2022). Peace Operations and the Protection of Cultural Heritage. In Cuno, J., WEISS, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications.
- HARRIS, RACHEL (2022). Uyghur Heritage under China's "Antireligious Extremism" Campaigns. IN CUNO, J., WEISS, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- HASSNER, RON E. (2022). Protecting Cultural Heritage on the Battlefield: The Hard Case of RELIGION. IN CUNO, J., WEISS, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications

- MACGREGOR, NEIL (2022). Why Do We Value Cultural Heritage? In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- MONTEJO, VICTOR: INDIGENOUS THREATENED HERITAGE IN GUATEMALA. IN CUNO, J., WEISS, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications. 264-278.
- P8_TA(2016)0051_Az Európai Parlament 2016. február 4-i állásfoglalása a vallási kisebbségekhez tartozóknak az úgynevezett „ISIS/Dáís” általi tömeges és szisztematikus lemészárlásáról (2016/2529(RSP))
- POWDERLY, JOSEPH (2022). Prosecuting Heritage Destruction. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications.
- SINGH, KAVITA (2022). When Peace Is Defeat, Reconstruction Is Damage: “Rebuilding” Heritage in Post-conflict Sri Lanka and Afghanistan. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- STEIN, GILL J. (2022). Performative Destruction: Da’esh (ISIS) Ideology and the War on Heritage in Iraq. In Cuno, J., Weiss, T. G. (szerk.). Cultural heritage and Mass Atrocities. Los Angeles: Getty Publications
- UNESCO Expert Meeting on the “‘Responsibility to Protect’ as Applied to the Protection of Cultural Heritage in Armed Conflict,” *Final Report*, 26–27 November 2015.
<https://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/R2P-FinalReport-EN.pdf> (Letöltve: 2023. február 11.)